JEL Classification: B10, B17, B29 https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.026

THE FIRST INTERNATIONAL TREATY OF THE DEMOCRATIC REPUBLIC OF GEORGIA AND ITS ECONOMIC ASPECTS

SIMON TAVARTKILADZE

Doctor of Economics

European University's Institute for Research of
Economic and Social Problems of Globalization, Georgia
amiran_reg@hotmail.com

Abstract. The first international treaty of the Democratic Republic of Georgia was concluded two days after Georgia›s declaration of independence on May 28, 1918.

Under this agreement, Georgia received a kind of «guarantee of favor» from the German Empire that it would protect the international recognition of the newly established Democratic Republic of Georgia.

Declaring independence for the country is an important but still not sufficient event. Given the difficult economic and social background, the government of the Democratic Republic of Georgia had to prove that the country could maintain and strengthen its independence.

The "Poti agreement" was not the only first international treaty of the Democratic Republic of Georgia, but also the determination of the content of all further international actions. As far as Germany was presented as a party, it was significant for other countries as well, thus practically obligatory for the allied countries of Germany.

The existence of the treaty of Georgia was crucial and the establishment of independence, de facto and de jure recognition of the country was considerable for other countries.

It is also quite clear that Germany was driven not only by political but also by economic interests in Georgia. But according to overall perception, these interests did not infringe Georgia›s sovereignty and were not inconsistent with its national aspirations; Germany considered Georgia not as a satellite but as a partner with whom the cooperation was based on principles acceptable for both countries.

However, given the substance of the treaty, German stated obvious attraction and strong support towards small and weak country Georgia. Especially in problem solving and overcoming crisis in economic, industrial, trade, transport, mining, budget-finance, food provision, etc.

Thus, supported definition and establishment of geo-political and geo-economic space of the country.

KEYWORDS: INTERNATIONAL TREATY, DEMOCRATIC REPUBLIC OF GEORGIA, GEO-ECONOMIC SPACE.

For citation: Tavartkiladze, S. (2020). The First International Treaty of the Democratic Republic of Georgia and its Economic Aspects. *Globalization and Business, №9,* pp. 207-217 (In Georgian). https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.026

JEL Classification: B10, B17, B29 https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.026

გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში საქართველოს პოზიციონირების პირველი მცდელობა

(საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირველი საერთაშორისო ხელშეკრულება და მისი ეკონომიკური ასპექტები)

სიმონ (ამირან) თავართქილაძე
ეკონომიკის დოქტორი
ევროპის უნივერსიტეტის გლობალიზაციის
ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების
სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, საქართველო
amiran_reg@hotmail.com

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო ხელშეკრულება, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა, გეოეკონომიკური სივრცე.

ციტირებისთვის: თავართქილაძე, ს. (2020). გლობალურ ეკონომიკურ სივრცეში საქართველოს პოზიციონირების პირველი მცდელობა. *გლობალიზაცია და ბიზნესი, №9*, გვ. 207-217. https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.026

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირველი საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან ორი დღის შემდეგ 1918 წლის 28 მაისს დაიდო.

მისი სრული სახელწოდებაა „დროებითი შეთანხმება საქართველოსა და გერმანიას შორის წინასწარი ურთიერთდამოკიდებულების დამყარების შესახებ".

ზოგიერთი მკვლევარი შესაძლოა შემეკამათოს კიდეც თუნდაც სათაურის მიხედვით „შეთანხმება ურთიერთდამოკიდებულების დამყარების შესახებ" არ შეიძლება განხილული იქნას საერთაშორისო ხელშეკრულებად. რომ შეთანხმება სხვაა და ხელშეკრულება სხვა. აქ პასუხი მარტივია, კლასიკური სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ენციკლოპედიური განმარტებით „საერთაშორისო ხელშეკრულება – ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ან სხვა სუბიექტების შეთანხმება უფლებათა და ვალდებულებათა ჩამოყალიბების, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ. ასეთ შეთანხმებას შეიძლება ეწოდოს კონვენცია, პაქტი, ოქმი, ხელშეკრულება, შეთანხმება და სხვ., მაგრამ მიუხედავად სახელწოდებისა, მათი იურიდიული ძალა თანაბარია." (Social ...2004).

საერთაშორისო სამართლის დეფინიციასთან დაკავშირებით საერთაშორისო ხელშეკრულება – როგორც წესი ნიშნავს ხელშეკრულებას იმ ქვეყნებს შორის, რომლის მხარედ მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტად აღიარებული სახელმწიფოები არიან. საქართველოს შემთხვევაში კი დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან ორი დღის შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არც დე ფაქტო და არც დე-იურე აღიარება არცერთი ქვეყნიდან არ ჰქონია. უფრო მეტიც ამ შეთანხმების მონაწილე მხარემ გერმანიამ საქართველო დე-ფაქტო -1918 წლის 10 ივნისს აღიარა. ხოლო დე-იურე -1920 წლის 24 სექტემბერს.

ამ კონტექსტში ვერ დავეთანხმები საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შესანიშნავ მკვლევარს პროფესორ ოთარ ჯანელიძეს, რომელიც თავის ნარკვევებში აღნიშნავს: „აქ შეიძლებოდა განგვეხილა 1918 წლის 28 მაისს ფოთში გაფორმებული გერმანია-საქართველოს ხელშეკრულების ცალკეული მუხლები, გაგვეანალიზებინა ისინი და სხვ., მაგრამ ეს ხელშეკრულებაც ორ ქვეყანას შორის ომის მდგომარეობიდან გამომდინარე სამხედრო, ფინანსურ და სავაჭრო პრობლემებს აწესრიგებდა და არ ითვალისწინებდა ურთიერთობის სამართლებრივ პრინციპებს" (Janelidze, 2018:78)

აზრთა სხვადასხვაობის მიუხედავად, პირველსა და მეორე მსოფლიო ომს შუა მოღვაწე მკვლევარებს საერთაშორისო სამართლის ამ დეფინიციასთან დაკავშირებით პრობლემა არ შექმნიათ. ისტორიული პოლიტიკური პროცესების დინამიკური ხასიათი ხშირად წარმოშობს შეუთავსებლობას პოლიტიკური სუბიექტის რეალურ არსებობასა და მის ლეგიტიმაციას შორის. უკვე მაშინაც არსებობდა მცირე რაოდენობის სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები, რომელთაც სხვა ქვეყნების სახელმწიფოებრივი აღიარების სტატუსი არ ჰქონდათ. პოზიტივისტთა დომინანტური დოქტრინის თანახმად, ისინი თანხმდებოდნენ, რომ საერთაშორისო სამართალი სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობის დარეგულირების საშუალება.

ამ შეთანხმების მიხედვით, საქართველომ გერმანიის იმპერიისაგან მიიღო ერთგვარი „კეთილგანწყობის გარანტია", რომ ის დაიცავდა და პროტექციას გაუწევდა ახლად

შექმნილ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკის საერთაშორისო აღიარებას.

„დიდი მტკიცება არ სჭირდება იმ ფაქტს, რომ გერმანია საქართველოში არც მთლად უანგაროდ მოქმედებდა და მას აქ საფუძვლიანი სტრატეგიული, ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ინტერესები ამოძრავებდა. მაგრამ მთავარი ის იყო, რომ ეს ინტერესები არ ლახავდა საქართველოს სუვერენიტეტს და ნაკლებ ეწინააღმდეგებოდა მის ეროვნულ მისწრაფებებს; გერმანია ქართულ სახელმწიფოს თავის არა სატელიტად, არამედ პარტნიორად მიიჩნევდა, რომელთანაც თანამშრომლობა ორივე ქვეყნისათვის მისაღებ და ხელსაყრელ პრინციპს ეფუძნებოდა.

აქვე ერთი საგულისხმო ფაქტიც: გერმანელების საქართველოში ყოფნის პერიოდში მოქმედებდა შეთანხმება, რომლის მიხედვით, დაწესებული იყო ადგილობრივი ფულის ერთეულის – ბონისა და გერმანული მარკის გაცვლითი კურსი თანაფარდობით: „1 მარკა უდრის 1 მანეთსა და 25 კაპიკს. ქართული პრესის თანახმად, ამ კურსით მარკის შეძენა შეეძლო, როგორც მთავრობას, ისე კერძო პირებს და ბონის ინფლაციას არ უმოქმედია გაცვლით კურსზე.“ (Sakhalkho Sakme ,1919).

„გერმანიის მთავრობამ 1918 წლის აგვისტოში ქართველი მოსწავლეებისათვის 10 სტიპენდია დააარსა. თითო მათგანი 15 ათას მარკას შეადგენდა, ბავარიის ეტტალის მონასტერმა კი რამდენიმე ქართველი ბავშვი საკუთარი ხარჯით გიმნაზიაში მიაბარა; გერმანელების აქ ყოფნის დროს ქართველი ხალხის საქმიანობას… ღრმა რწმენის მადლი ეტყობოდა… სხვები რომ პატივს გვცემდნენ, – ჩვენც ვიმსჭვალებოდით საკუთარის პატივისცემით. გერმანია თავის საქციელით აქ ყველას აჩვენებდა, რომ სახელმწიფოში იმყოფებოდა. ჩვენი ხალხიც იზრდებოდა ამ საჭირო გრძნობასა და შეგრძნებაში“. – წერდა ნაციონალისტთა გაზეთი „სალი კლდე“. (Sali Klde,1919)

იმისთვის, რომ თუნდაც ზოგადად გავიაზროთ ამ ხელშეკრულების მნიშვნელობა, უფრო მეტიც – მისი ისტორიული აუცილებლობა, გავიხსენოთ, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცხადების მომენტისათვის მსოფლიოში თავისი მაშტაბითა და შინაარსით უდიდეს კაპიტალისტურ სახლმწიფოთა ორ ჯგუფს შორის მიმდინარე უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური პროცესი – პირველი მსოფლიო ომი.

ცალკე სამსჯელოა საქართველოს აქტიური თუ პასიური როლი და ადგილი ამ მოვლენებში, თუმცა ისტორიული ფაქტის კონსტანტირებისათვის ისიც უნდა გავიხსენოთ, რომ 1918 წლის 3 მარტს ბრესტ–ლიტოვსკში უკვე „საბჭოთა“ რუსეთმა გერმანიის იმპერიასთან და მის მოკავშირეებთან (ავსტრია–უნგრეთი, ბულგარეთი, თურქეთი) დადო სეპარატიული ზავი. რომლის პირობების თანახმად რუსეთის არმიას უნდა დაეტოვებინა 1878 წლიდან რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მყოფი იმჟამინდელი ტერიტორიულ–ადმინისტრაციული დაყოფით – ბათუმის, ყარსის და არტაანის მხარე (ოკრუგები). თუმც ზავის პირობებში აღნიშნული იყო, რომ ამ „ოკრუგების“ მოსახლეობას თავად უნდა გაერკვია საკითხი თუ რომელი სახელმწიფოს (ოსმალეთის თუ რუსეთის) შემადგენლობაში სურდა ცხოვრება. მაგრამ, ამავე ხელშეკრულებაში იყო საკმაოდ არაორაზროვანი პირობა, რომ ხსენებული „ოკრუგების“ თვითგამორკვევის პროცესში უპირატესობა ოსმალეთს ენიჭებოდა.

ოსმალეთი ამ მხარეებში მოსახლეობის თვითგამორკვევის პროცესის წარმართვას არც აპირებდა და უარს აცხადებდა მოკავშირეთა წინადადებაზე – მოლაპარაკება ეწარმოებინა, იმ მოტივით, რომ ამიერკავკასია დამოუკიდებელი სახელმწიფო არ არის, ის რუსეთის ნაწილია და მოითხოვეს ბრესტ–ლიტოვსკის ხელშეკრულების უპირობოდ ცნობა.

მიუხედავად ზემოთაღნიშნულისა, გერმანიის ძალისხმევით 1918 წლის 14 მარტს ტრაპიზონში დაიწყო მოლაპარაკება. თბილისში ამიერკავკასიის სეიმმა ოსმალეთთან მოლაპარაკების შეუძლებლობა და შეწყვეტის გადაწყვეტილება მიიღო. საპასუხოდ ოსმალეთის არმიამ 1918 წლის 1 აპრილს ბათუმის და სამცხე–საათაბაგოს ოკუპაციაც მოახდინეს. **„თურქებმა აჭარაში ქართული ადმინისტრაცია გააუქმეს, ქუჩებს სახელებიც კი გაუთურქულეს.“** (Chumburidze, 2003:115)

ამიერკავკასიის მთავრობა, ქართული მხარე რეალურ გამოსავალს ეძებდა, ქვეყანა გარდაუვალი საფრთხის წინაშე იდგა. ოსმალეთი აგრესიულ გეგმებს არ მალავდა და არც დათმობას აპირებდა. „თურქეთის აგრესიული გეგმები ნათლად გამოვლინდა ტრაპიზონის (1918 წ. მარტი) და ბათუმის (1918 წ. მაისი) საზავო კონფერენციებზე. რეალური ძალა, რომელიც საქართველოს თურქეთისაგან დაიცავდა, მხოლოდ გერმანია შეიძლებოდა ყოფილიყო.

1918 წლის 22 აპრილს ამიერკავკასიის სეიმმა გამოაცხადა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს – ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკის შექმნა. ამის შემდეგ ოსმალეთს თითქოსდა ვეღარ უნდა წამოეყენებინა ის არგუმენტი, რომ ამიერკავკასია დამოუკიდებელი სახელმწიფო არ იყო. მაგრამ ოსმალებმა ამჯერად ახალებური ინტერპრეტაცია წარმოადგინეს: ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკა ბრესტ–ლიტოვსკის ხელშეკრულების დადების მომენტში სახელმწიფო არ იყო, ამიტომ მას არა აქვს უფლება მოითხოვოს ხელშეკრულების პირობების შეცვლა. ვითარება უკიდურესად დაიძაბა. ოსმალეთის არმია მდინარე ჩოლოქთან იდგა. მთელი სამხრეთ საქართველო ბორჯომამდე და სომხეთის უდიდესი ნაწილი ოსმალეთის ჯარების მიერ იყო ოკუპირებული. ოსმალეთის არმიის მოსალოდნელი შემოტევის შეჩერებისათვის ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკას არანაირი შესაძლებლობა არ გააჩნდა. უფრო მეტიც აზერბაიჯანი ოსმალეთს აგრესორად არც განიხილავდა, სომხეთი

იმ დროისათვის აშკარად ანგლოფილურ დამოკიდებულებას გამოხატავდა, ხოლო საქართველო გერმანიის იმპერიის მოიმედე იყო.

„საქართველო რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ქვეყნის ბედი დამოკიდებული იყო სწორ არჩევანზე, რომელსაც მიიღებდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის მესვეურნი. „საქართველოს ან დამოუკიდებლობა უნდა გამოეცხადებინა, ან უნდა გადაეცა ოსმალეთისათვის მოთხოვნილი ტერიტორიები, ანდა ომი უნდა დაეწყო მასთან, რაც კატასტროფას ნიშნავდა... საქართველო გერმანიის იმედით ირჩევდა საუკეთესო გზას.“ (History…2003:116).

გერმანიის სრულუფლებიანმა წარმომადგენელმა გენერალმა ოტო ფონ ლოსოუმ აკაკი ჩხენკელს განუცხადა, რომ „შექმნილ ვითარებაში გერმანიის იმპერია ოსმალეთის აგრესიისაგან ამიერკავკასიის ფედერაციას ვერ დაიცავდა, ხოლო თუ ქართველებს გერმანიის მფარველობა სურდათ მათ უნდა გამოეცხადებინათ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა“ (Chumburidze, 2003), ანუ ამიერკავკასიის რესპუბლიკა უნდა დაშლილიყო.

თავის მხრივ „თურქეთი იძულებული იქნებოდა, დაეთმო გერმანიისათვის, რადგან მსოფლიო ომი ჯერ დამთავრებული არ იყო და მას არ შეეძლო განესაზღვრა, სად და როდის დასჭირდებოდა გერმანიის დახმარება.“ (History…2003:576).

საინტერესოა, 1918 წლის 24 მაისს თბილისში გენერალ კვინიკაძეს აკაკი ჩხენკელის ხელმოწერით, საგანგებო დეპეშის შინაარსი, სადაც ხაზგასმულია რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების კიდევ დაგვიანება გამოუსწორებელ შედეგებს გამოიწვევს.

1918 წლის 26 მაისს ამიერკავკასიის სეიმმა ამიერკავკასიის დემოკრატიული ფედერაციული რესპუბლიკა დაშლილად გამოაცხადა. იმავე დღეს, საღამოს ხუთი საათისათვის, გამოცხადდა საქართველოს დამოუკიდებლობის დეკლარაცია და საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა აღდგა.

ორი დღის შემდეგ, 1918 წლის 28 მაისს ფოთში ხელმოწერილ იქნა გერმანია-საქართველოს ხელშეკრულება, რომელიც, ომის მდგომარეობიდან გამომდინარე, ორ ქვეყანას შორის სამხედრო, ფინანსურ და სავაჭრო პრობლემებს აწესრიგებდა.

დამოუკიდებლობის გამოცხადებით საქართველომ გერმანიის დახმარებით თურქეთი აიძულა ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის პირობების საპირისპიროდ დაეთმო საქართველოსთვის – ბათუმი და დაებრუნებინა სამცხე ჯავახეთში ოკუპირებული რაიონები თუმცა ამ პროცეს მშვიდად არ ჩაუვლია. უფრო მეტიც პოლიტიკოსების შეთანხმების მიუხედავად 1918 წლის ზაფხულში თურქულ და ქართულ- გერმანულ ნაწილებს შორის შეიარაღებული დაპირისპირებაც კი მოხდა. შეტაკებები აჭარაში მიმდინარეობდა და მასში საქართველოში მცხოვრები გერმანელებიც იღებდნენ მონაწილეობას. საბოლოოდ, სწორედ გერმანიის წყალობით გადაურჩა საქართველო თურქულ ოკუპაციას. მეტიც, გერმანელების ზეწოლის წყალობით ოსმალეთის იმპერიამ აღიარა საქართველოს დამოუკიდებლობა და მისი საზღვრები. ერთ-ერთი პირველი სახელმწიფო, რომელმაც დე-ფაქტო და დე-იურე აღიარება – დასტური მისცა საქართველოს დამოუკიდებლობას თურქეთი იყო – 1918 წლის 3 ივნისი.

კავკასიაში გერმანული ექსპედიციის ხელმძღვანელი ბარონი ფრიდრიხ ფონ კრესენშტაინი თავის მოგონებებში „ჩემი მისია კავკასიაში“ აღნიშნავს, რომ გერმანიამ საქართველოში 19500 ჯარისკაცი შემოიყვანა ქვეყნის დაცვის მიზნით. გერმანია ეხმარებოდა საქართველოს ინსტიტუციების მშენებლობაში, რადგან გერმანია საქართველოს კავკასიაში ლიდერ და საყრდენ ქვეყნად განიხილავდნენ. სწრაფადვე ფორმირებულმა სამხედრო რაზმებმა 1918 წელს დაიკავეს ძირითადი სადგურები და ქართულ ჯართან ერთად წინააღმდეგობა გაუწიეს და შეაჩერეს ოსმალური ოკუპაცია. ამასთანავე ფოთში დადებული ხელშეკრულების პოლიტიკური წონის გავლენით, იმ პერიოდში, არავის შეეძლო საქართველოს ოკუპაცია, მათ შორის არც გერმანიის მოკავშირე – ოსმალეთის იმპერიას.

დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თანხმობით საქართველოში შემოვიდა ორი ბავარიული ათასეული, ხოლო

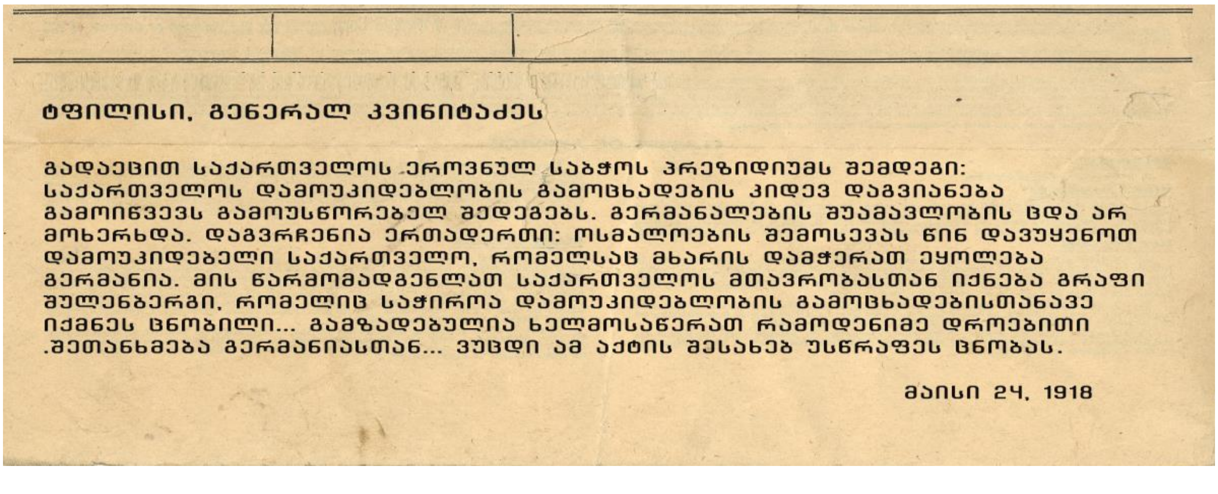
ტფილისი, გენერალ კვინიტაძეს

გადაეცით საქართველოს ეროვნულ საბჭოს პრეზიდიუმს შემდეგი: საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების კიდევ დაგვიანება გამოიწვევს გამოუსწორებელ შედეგებს. გერმანელების შუამავლობის ცდა არ მოხერხდა. დაგვრჩენია ერთადერთი: ოსმალოების შემოსევას წინ დავუყენოთ დამოუკიდებელი საქართველო, რომელსაც მხარის დამჭერათ ეყოლება გერმანია. მის წარმომადგენლათ საქართველოს მთავრობასთან იქნება გრაფი შულენბერგი, რომელიც საჭიროა დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე იქმნეს ცნობილი... გამზადებულია ხელმოსაწერათ რამოდენიმე დროებითი .შეთანხმება გერმანიასთან... ვუცდი ამ აქტის შესახებ უსწრაფეს ცნობას.

მაისი 24, 1918

თბილისში ბინა დაიდო გერმანიის სამხედრო–დიპლომატიურმა მისიამ გენერალ ფონ კრესის მეთაურობით.

შეთანხმების თანახმად, საქართველოს მთავრობა ნებას რთავდა გერმანიას და მის მოკავშირე ქვეყნებს, იმხანად მიმდინარე მსოფლიო ომის პერიოდში სამხედრო ძალის გადასაყვანად და ტექნიკის გადასაზიდად ესარგებლათ საქართველოს რკინიგზით. ამ საკითხის რეგულირების მიზნით, თბილისში უნდა შექმნილიყო გერმანიისა და მისი მოკავშირე ქვეყნების სამხედრო კომისია გერმანიის ხელმძღვანელობით. საქართველოს რკინიგზის სადგურები და ფოთის ნავსადგური უნდა გაეკონტროლებინათ გერმანელ სამხედროებს, ბერლინში უნდა დაფუძნებულიყო საქართველოს დიპლომატიური წარმომადგენლობა, ხოლო თბილისში – გერმანიისა. ეს წინასწარი შეთანხმება ძალაში შედიოდა ხელმოწერისთანავე.

იმ ეპოქის ცნობილი ქართველი დიპლომატის, ზურაბ ავალიშვილის აზრით, ამ შეთანხმების მთავარი მიზანი იყო გერმანიის საიმპერიო მთავრობის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ცნობა დე ფაქტო. ფოთში ხელი მოეწერა რამდენიმე კონვენციასაც, რომელთა შორისაც იყო:

1) სამხედრო ტყვეთა გაცვლის შესახებ;

2) გერმანიიდან საქართველოში სამხედრო დანიშნულების ტვირთების უბაჟოდ შემოტანის შესახებ;

3) საქართველოს ტერიტორიაზე იმხანად მიმოქცევაში არსებულ ადგილობრივი ფულის ნიშნებთან (ამიერკავკასიის კომისარიატის ბონებთან) ერთად, გერმანიის იმპერიის ფულის ნიშნების, როგორც კანონიერი საგადამხდელო საშუალების, ბრუნვაში დაშვების შესახებ;

4) საქართველოს მთავრობის მიერ მის ტერიტორიაზე მყოფი გერმანული ჯარის სურსათით უზრუნველყოფაში დახმარების შესახებ;

5) საქართველოში მოქმედი გერმანიის სახელმწიფო კომისიის მიერ სურსათის ნაღდ ფულზე შეძენის შესახებ და სხვ.

ფოთში ხელმოწერილი შეთანხმება იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიერ დადებული პირველი საერთაშორისო შეთანხმება. ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, „მისი არაერთი პუნქტი უფრო ხელსაყრელი იყო გერმანიისათვის, მაგრამ ეს დათმობანი აიხსნება გერმანიის იმ უდიდესი დახმარების კომპენსირებით, რომლის მეშვეობითაც საქართველოს ახლად აღდგენილმა სახელმწიფომ თავიდან აიცილა ოსმალეთის ოკუპაციის სავსებით რეალური საფრთხე." ვერ დავეთანხმები ასეთ მსჯელობას, განსაკუთრებით მის პირველ ნაწილს – რომ „ხელშეკრულების არაერთი პუნქტი უფრო ხელსაყრელი იყო გერმანიისათვის".

„ქ. ფოთში გერმანიის მთავრობის საიმპერიო წარმომადგენელთან წინასწარი ხელშეკრულება წარმოადგენდა გერმანიის მთავრობის მიერ საქართველოს რესპუბლიკის აღიარებისდა მისი ტერიტორიის დაცვის განიზრახვას. შემდგომში 4 ივნისს ქ. ბათუმში ხელი მოეწერა ოსმალეთთან ხელშეკრულებას. ამ გზით დაკმაყოფილდა ქართველი ხალხის ნება ოსმალეთთან ზავის დადების შესახებ და ასევე გადაიდგა პირველი პრაქტიკული ნაბიჯები მოსაზღვრე ქვეყნებთან კეთილმეზობლური ურთიერთობების დასამყარებლად. მიუხედავად იმისა, რომ 4 ივნისს ზავის ზოგიერთი პირობა სამართლიან გულისწყრომას იწვევდა, მთავრობა მაინც იმედოვნებდა, რომ ენერგიული მოქმედებების, დიპლომატიური ნაბიჯების შედეგად მომავალში ქვეყნის ინტერესებს უფრო კარგად დაიცავდა. მთავრობის უპირველესი მიზანი საქართველოს რესპუბლიკის სუვერენიტეტისა და დემოკრატიული წყობილების გარე და შიგა საფრთხისაგან დაცვა გახდა.

ფოთის ხელშეკრულების საფუძველზე 1918 წლის 27 აგვისტოს გერმანიამ საქართველოს მეორე საფრთხეც აარიდა საბჭოთა რუსეთთან გერმანიის მიერ დადებული დამატებითი ხელშეკრულების მე–15 მუხლში ჩაიწერა რომ, „საბჭოთა რუსეთი თანახმაა, გერმანიამ აღიაროს საქართველოს დამოუკიდებლობა". ეს კი საქართველოს აძლევდა შესაძლებლობას, გამხდარიყო საერთაშორისო სამართლის სრულფასოვანი წევრი. უფრო მეტიც, შემდგომში როცა 1920 წლის 7 მაისს **მოსკოვის ხელშეკრულება** დაიდო საბჭოთა რუსეთსა და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის, რუსეთმა საქართველოს დამოუკიდებლობა დე იურე ცნო თუმცა, სანაცვლოდ ამ ხელშეკრულებაში ჩაიდო მზაკვრული პირობა, რომ საქართველო საკუთარ მიწაზე საბჭოთა რესპუბლიკის მიმართ მტრულად განწყობილი ძალების ჯარებს არ განალაგებდა.

ქვეყნისათვის დამოუკიდებლობის გამოცხადება უმნიშვნელოვანესი მოვლენაა, მაგრამ არასაკმარისი მისი შემდგომი განვითარებისათვის სწორი ნაბიჯების გადადგმის გარეშე. აუცილებელი იყო დამოუკიდებლობის შენარჩუნება განმტკიცება. ახალგაზრდა რესპუბლიკის მთავრობას, მძიმე მემკვიდრეობის პირობებში, დიდი პასუხისმგებლობა დაეკისრა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებას უნდა დაემტკიცებინა, რომ ქვეყანას შეეძლო ეკონომიკური და პოლიტიკური დამოუკიდებლობის პირობებში არსებობა.

მსოფლიო ომმა სერიოზული ეკონომიკური ზიანი მიაყენა არა მარტო უშუალოდ საომარ მდგომარეობაში მყოფ ქვეყნებს არამედ სხვებსაც. სამხედრო ოპერაციებმა ბევრი სახელმწიფო ხარჯი წარმოშვა, მოიშალა წარმოების, ნედლეულისა და გასაღების ბაზრების სისტემა, ქვეყნების უმრავლესობაში განვითარდა სერიოზული ინფლაციური პროცესები, პროდუქტებზე ფასების ზრდის პარალელურად დააქვეითა მოსახლეობის მსყიდველუნარიანობა და ა.შ..

დამოუკიდებლობის გამოცხადების პირველივე დღიდან საქართველოს მთავრობას მრავალი მნიშვნელოვანი საკითხი, მათ შორის უმწვავესი – ქვეყნის ფინანსური და სურსათით მომარაგების საკითხი უნდა გადაეწყვიტა. სახელ–

მწიფოებრიობის დაცვისათვის ქვეყანას ესაჭიროებოდა საკუთარი ფინანსური და მთლიანობაში სრულიად ახალი ეკონომიკური პოლიტიკის წარმართვა. რისთვისაც სახელმწიფო საგადასახადო პოლიტიკის შემუშავება, წარმოების აღორძინება, საერთაშორისო ვაჭრობის ქსელში ჩართვა გადაუდებელი საქმე იყო, თუმცა ამ გზაზეც „ყველაზე უფრო დიდი დამაბრკოლებელი მიზეზი მრეწველობის განვითარებისათვის... კაპიტალის უქონლობა იყო“ (Sakartvelos Respublika 1918:60).

ომმა სრულიად მოშალა ქართული სამრეწველო პროდუქციისა და ნედლეულის საზღვარგარეთ გატანის შესაძლებლობები. ევროპა ნედლეულის ძირითადი მომხმარებელი ომის ბატალიებში იყო ჩაბმული. ერთი წლის შემდეგ, როცა 14 მარტის სხდომაზე განიხილეს 1918 წლის ეკონომიკის განვითარების გარკვეული შედეგები წარმოჩინდა ის მკვეთრად სავალალო მდგომარეობა, რომელიც ყოველწლიურად გროვდებოდა. აი რას წერს გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“: „1919 წლის 1 იანვრამდე (7 თვეში) ხაზინის შემოსავალმა – 96.158.000, ხარჯებმა – 342.244.000, ხოლო დეფიციტმა კი 246.086.000 მანეთი შეადგინა. იმპორტი _ 140.929.260, ექსპორტი 87.494.105 მანეთის ტოლი იყო, ანუ იმპორტი აღემატებოდა ექსპორტს 53.495.085 მანეთით. ქვეყანა განსაკუთრებით პურისა და შაქრის იმპორტს საჭიროებდა. მრეწველობა თითქმის არ მოქმედებდა. ამ მხრივ, გამონაკლისი ტყიბულის ქვანახშირის საწარმო იყო, რომლის პროდუქციასაც რკინიგზა მოიხმარდა. თუმცა, ქვანახშირის მოპოვება საქართველოში 3.4 მლნ ფუთიდან (1917 წ.) დაეცა 2.2 მლნ ფუთამდე (1919 წ.)“(Sakartvelos Respublika, 1919: N 11).

„დიდი იმედების მიუხედავად, სახელმწიფო ქონების გამოყენება ვერ იძლეოდა საჭირო შემოსავალს. აგრარული რეფორმის შედეგად სახელმწიფოს ხელში დაგროვდა 2 მლნ დესეტინა ტყე, 0,5 მილიონამდე დესეტინა სახნავი მიწა, 800 ათასამდე დესეტინა საძოვარი, კურორტები, მადნეული, წყლები. პროგნოზებით ამ ქონებამ 1919 წელს 90 მლნ მანეთის შემოსავალი მისცა ქვეყანას“Ertoba, 1919: 60).

„გლეხებზე სახნავი მიწების კერძო საკუთრებაში გადაცემიდან (თანახმად პარლამენტის დადგენილებისა) უნდა მიეღოთ 200 მლნ მანეთი შემოსავალი. ასეთი ფინანსური ნაკადები ქვეყნის მდგომარეობას აუმჯობესებდა, მაგრამ დეფიციტს ვერ სპობდა. მოსაწესრიგებელი იყო გადასახადების სისტემა, ქონებრივი მდგომარეობა და სხვ. ქვეყნის ფინანსურ მდგომარეობას ამძიმებდა დეფიციტური რკინიგზაც. რკინიგზით სარგებლობდნენ რუსეთის ეშელონები, გერმანელი და ოსმალთა ჯარები, ბოლოს კი ინგლისელები.

ამრიგად, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღიდან ქვეყანა განიცდიდა ფინანსურ გაჭირვებას: ბიუჯეტი დაცარიელდა, საგარეო სესხები ვერ მიიღეს, შემოსავლის წყაროები კრიტიკას ვერ უძლებდა, არაგეგმური, გაუთვალისწინებელი ხარჯების დასაფარავად მიმოქცევაში ზედმეტი ბონების გაშვებამ ინფლაცია გამოიწვია, გაუარესდა მოსახლეობის სოციალურ–ეკონომიკური მდგომარეობაც.“ (Tkeshelashvili,1958:106).

აი რას წერდა გაზეთი „კლდე“, 1918 წლის 20 ოქტომბერს ფოთის შეთანხმებაზე „საქართველოს მთავრობამ გადასწყვიტა მოლაპარაკების გამართვა გერმანიის მთავრობასთან პირველ მნიშვნელობის ეკონომიურ საკითხთა და სესხის მოსაწესრიგებლად.“ აღნიშნული გაზეთი საერთო გარკვეული შემაჯამებელი ფორმით წარმოადგენს ხელშეკრულების ეკონომიკური ხასიათის მუხლებს. (Klde ,1918: N6).

„მუხლი I საქართველოს მთავრობა აცხადებს, რომ ყველა არსებული ან შემდეგში გაყვანილი რკინის გზები საქართველოს ტერიტორიაზე შეადგენს საელმწიფოს საკუთრებას და ამ გზების ექსპლოატაცია, აგრეთვე მათი მეთვალყურეობა ეკუთვნის მხოლოდ სახელმწიფოს. აგრეთვე ფოთის ნავსადგური, რომელიც ქალაქის საკუთრებას შეადგენს და ეს უკანასკნელი განაგებს მას, გადადის სახელმწიფოს გამგეობაში. თუ საქართველოს რკინის გზათა და აგრეთვე ფოთის ნავსადგურის შემოსავალით იქნება უზრუნველყოფილი ასაღებ სესხის პროცენტები, მაშინ დაწესდება გერმანულ–ქართული კომისია, რომელსაც დავალებული ექნება კონტროლი გაუწიოს რკინის გზათა და ფოთის ნავსადგურის ექსპლოატაციას.

მუხლი II საქართველოს მთავრობა ვალდებულია კანონიერად გადასცეს სახელმწიფოს მთელი სამთო მრეწველობითი დამუშავებული, მადნეულობა საქართველოს მიწიდან ამოღებული, და დამუშავება მათი გადასცეს მხოლოდ სახელმწიფოს კონტროლ ქვეშ მყოფ წარმოებას, რომლის აქციები ეკუთვნის საქართველოს და გერმანიას სანახევროდ.

მუხლი III – საქართველოს მთავრობა ვალდებულია მთელის ომის განმავლობაში მხოლოდ გერმანიას მისცეს ნება საქართველოს ტერიტორიაზე მყოფ ნედლი მასალის ყიდვისა, რაც ქვეყნის შინაურ საჭიროებას გადარჩება, და არ დააბრკოლოს ამ მასალის გაზიდვა ან აღკრძალვით, ან განსაკუთრებულის ბაჟით.

მუხლი IV გერმანია ვალდებულია რაც შეიძლება „ჩქარა მოაწყოს გემთა მიმოსვლა საქართველოსა და გერმანიას შორის, რაც შეძლებისდაგვარათ გააადვილებს მზა და ნახევრად დამზადებულ საფაბრიკო საქონლის შემოტანას საქართველოში, და შესაძლებელი გაჰხადოს საქართველოში ცხოვრებისათვის საჭირო სურსათის შემოტანა.“ (Klde ,1918: N6).

დემოკრატიული საქართველოს პირველი მთავრობის დეკლარაცია წარმოადგენდა იმ დოკუმენტს, რომელზეც ქვეყნის მომავლის განვითარების ძირითადი სტრატეგია უნდა აგებულიყო. დეკლარაცია 1918 წლის 15 ივნისს ეროვნული საბჭოს სხდომას განსახილველად წარუდგინა მთავრობის თავმჯდომარემ ნოე რამიშვილმა. (Ertoba 1918: N 119)

საქართველოს ეკონომიკაში რეფორმების განხორციელების სტრატეგიულ მიმართულებად განისაზღვრა: ფინანსური მეურნეობის მოწესრიგება, დამოუკიდებელი ფულადი

და საბაჟო სისტემის შექმნა და მათ შორის საკუთარი ფულის მოჭრა; სახელმწიფო კონტროლის ჩამოყალიბება; რიგი პროდუქტების მიმოქცევაზე სახელმწიფო მონოპოლიის გამოცხადება; აგრარული რეფორმის სრულყოფილად ჩატარება და სხვ. მანამდე კი, ვიდრე ეს რთული საქმე მოგვარდებოდა, მთავრობა ყველა ზომას მიმართავდა შიგა და საგარეო სესხების მოსაზიდად." (Kandelaki, 1960:32).

ახალი დემოკრატიული წყობილების გასამტკიცებლად მთავრობა ითვალისწინებდა საერობო თვითმმართველობის შექმნას, სასკოლო გარდაქმნებს, სასამართლო ცენტრალური ადმინისტრაციის და თვითმმართველობის ურთიერთობების განსაზღვრას, სავალდებულო უფასო პირველდაწყებითი სწავლა-განათლების მიღების აუცილებლობას და სხვ.

ქართულ საზოგადო სივრცეში კარგად ესმოდათ ყოველივეს განხორციელება შეუძლებელი იქნებოდა მყარი სამხედრო პოლიტიკური დაცულობისა და სერიოზული საგარეო ეკონომიკური დახმარების გარეშე. ამიტომ კვლავ და კვლავ ჩნდებოდა ფოთის შეთანხმებაზე დაყრდნობით საქართველოს მთავრობის სურვილი სესხის შესახებ გერმანიის მთავრობასთან მოლაპარაკების გამართვის თაობაზე.

1918 წლის 10 ივნისს გერმანიამ დე-ფაქტო სცნო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. აღნიშნულმა ფაქტმა ახალი შესაძლებლობები გააჩინა.

მალე ბერლინს ეწვია საქართველოს ოფიციალური დელეგაცია საგარეო საქმეთა მინისტრის ა. ჩხენკელის ხელმძღვანელობით. დაიწყო მომზადება საქართველო-გერმანიის „სამეგობრო, ეკონომიკური და სამართლებრივი ხელშეკრულების." ჯერ კიდევ ფოთში მიღწეული შეთანხმებით, გერმანია ცნობდა და აღიარებდა საქართველოს სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობას.

იმჟამინდელი ქართული პრესა შესაშური ოპერატიულობით აქტიურად ეხმიანება მიმდინარე მოვლენებს, თითქმის ყველა ნომერში ჩნდებოდა სხვადასხვა ინფორმაცია გერმანია-საქართველოს მიმდინარე მოლაპარაკებათა შესახებ.

შემდგომში ისტორიკოსები გერმანიასთან სამშვიდობო-სამეგობრო ხელშეკრულების მზადების პროცესს დამოუკიდებლი საქართველოს ევროპისაკენ პირველი ნაბიჯებად შეაფასებენ.

ამის შესახებ უაღრესად საინტერესო და სანდო ინფორმაციას წარმოადგენს ქვეყნის პირველი და თვალსაჩინო დიპლომატის ზურაბ ავალიშვილის დღიურები. იმდროინდელი ჩანაწერებიდან. ბერლინში (1918 წლის ივნისი).

„ახლა, როდესაც გერმანიასთან რეგულარულ მოლაპარაკებებს ვიწყებდით, უპირველეს ყოვლისა გვმართებდა საქართველოს დამუკიდებლობის პრობლემასთან დაკავშირებული ძირითადი პოლიტიკური და ეკონომიკური საფუძვლების წარდგენა. ნიკო ნიკოლაძემ შეადგინა ეკონომიკური მიმოხილვა, მე კი საქართველოს დამოკიდებლობის საკითხის ისტორიული და პოლიტიკური გაშუქება ვიკისრე.

4 ივნისს დავიწყე წერილობითი გადმოცემა იმისა, თუ რისთვის ჩამოვედით აქ და რა სურს საქართველოს. 5 ივნისს საგარეო საქმეთა სამინისტროში საუბარი გვქონდა საიდუმლო მრჩევლებთან ფონ-როზენბერგთან და დოქტორ გეპერტთან; შემდეგ მიგვიღო მინისტრმა ფონ-კიულმანმა, მშვენიერ კაბინეტში, სადაც ჰკიდია ლენბახის შესრულებული ბისმარკის პორტრეტი.

6 ივნისი. როზენბერგთან და გეპერტთან ერთად „ვაღრმავებთ" საქართველოს ფორმალური ცნობის, საქართველოს რუსეთთან ურთიერთდამოკიდებულებისა და სხვა თემებს.

13 ივნისი. საგარეო საქმეთა სამინისტროში შეხვედრა დოქტორ სიმონსთან. ჩვენი თემაა: გერმანიისა და საქართველოს ურთიერთობის შესაძლებელი ფორმა. საქართველოს პოლიტიკური მიზანია: განამტკიცოს თავის სახელმწიფოებრივი არსებობა, გერმანიაზე დაყრდნობით. შექმნას თავისუფალი ეროვნული განვითარების პირობები. აშკარაა, რომ გერმანიასთან კავშირი უნდა იქნეს საკმაოდ მჭიდრო, უბრალო კავშირი არ არის საკმარისი.

16 ივნისი. დელეგაციის „საკრებულომ" მოისმინა ჩემი მემორანდუმი, რომელიც გამოხატავდა – თუ ვინ ვართ ჩვენ და თუ სახელდობრ რა გვსურს გერმანიისგან.

18 ივნისი. სამნი (ჩხენკელი, ნიკოლაძე და მე) სახალხო მეურნეობის სამინისტროს შენობაში ვეწვიეთ სახალხო მეურნეობის სახელმწიფო მდივანს ბარონ ფონ-შტაინს.

21 ივნისი. მე და ჩხენკელი საგარეო საქმეთა სამინისტროში ვართ ნამდვილ საიდუმლო მრჩეველთან დოქტორ კრიგესთან; გადამწყვეტი საუბარი გვაქვს იმის თაობაზე, თუ რამდენად შესაძლებელია გერმანიის მიერ საქართველოს დამოუკიდებლობის ფორმალურად აღიარება.". (Avalishvili, 2011).

„ფოთში ხელმოწერილი დროებითი შეთანხმებიდან ჩანს, თუ რა მნიშვნელობას ანიჭებდა საქართველოსთან ეკონომიკურ კავშირებს გერმანია. მთავრობასთან მსხვილი მრეწველობისა და ბანკების მჭიდრო კავშირით ეკონომიკური ინტერესების სფეროში მიღწეული შედეგები გზას გვიხსნიდა ჩვენი პოლიტიკური ამოცანების განხორციელებისაკენ. მოლაპარაკება გერმანული სავაჭრო-სამრეწველო სამყაროს ყველაზე მსხვილ და ყველაზე გავლენიან დაწესებულებებთან უნდა გვეწარმოებინა.

ამ მოლაპარაკების მთავარი თემა თავისთავად იკვეთებოდა, არც გამოგონება იყო საჭირო და არც თავს მოხვევა, ეს იყო ჭიათურის მარგანეცი, რომლის მიმართაც გერმანიის ფირმებს რა ხანია ჰქონდათ თავის ინტერესები და რომლის მნიშვნელობა ევროპის მეტალურგიისთავის საერთოდ ძალიან დიდი იყო. ამ „შავ ქვაზე" აღიმართება გერმანია-საქართველოს ურთიერთობა – ვფიქრობდი მე, და არც უსაფუძვლოდ. ნიკო ნიკოლაძემ შეადგინა განსაკუთრებული მოხსენება საქართველოს ბუნებრივი სიმდიდ-

რეების შესახებ. ეს მოხსენება ეცნობა გერმანიის მთავრობას. მოლაპარაკებას შევუდექით დაუყოვნებლივ, სახალხო მეურნეობის მინისტრ ბარონ ფონ შტეინთან წინასწარი შეხვედრის შემდეგ. რაც შეეხება ჩვენს გარმანელ კონტრაგენტებს, აქ იყო მთელი ე.წ. „მძიმე ინდუსტრია" ფრიდრიხ კრუპის (ესსენი) აქციონერული საზოგადოება, გელზენკირხენის სამთო წარმოების აქციონერული საზოგადოება და ა.შ. რომელთა მხოლოდ სახელის ხსენებაც კი დიდ ასოციაციას იწვევს გერმანულ სამრეწველო წრეებში.

გადაწყდა მარგანეცის საზღვარგარეთ გატანის საქმის მოგვარება (იგი ჩვეულებრივ, მთლიანად ევროპასა და ამერიკაში გაჰქონდათ) საგანგებოდ შექმნილი აქციონერული საზოგადოების მეშვეობით (ქართული კანონმდებლობის მიხედვით), რომელსაც მონოპოლია ექნებოდა ამ საქმეში.

იმისათვის, რომ ექსპორტი ტექნიკური თვალსაზრისით „უკანასკნელი სიტყვით" აღჭურვილი ყოფილიყო და საერთოდ, ამ საქმეში გარკვეული ერთიანობისა და გეგმაზომიერებისათვის მიგვეღწია, ერთდროულად კიდევ ორი აქციონერული საზოგადოების დაარსება გადაწყდა: ერთი: ჭიათურა-შორაპნის რკინიგზის მისასვლელი ხაზის ექსპლუატაციისათვის, რომელზეც გადაიტანდნენ მარგანეცს შორაპნამდე, საიდანაც მთავარი ხაზი ფოთამდე მივიდოდა; მეორე კი – ფოთის პორტის ექსპლუატაციისათვის.

სამივე საზოგადოების ხელმძღვანელობას უზრუნველყოფდა ზემოთ დასახელებული დაწესებულებათა ჯგუფი. გერმანიის მხრივ გამოითქმოდა უდიდესი სურვილი მთლიანად აეღოთ თავის ხელში მთელი ეს საქმე. ე.ი. შეექმნათ აქციონერთა შემადგენლობით წმინდა გერმანული საზოგადოება, მაგრამ სამაგიეროდ საქართველოს მთავრობის სასარგებლოდ დაეწესებინათ საკმაოდ დიდი ანარიცხი და საერთოდ ფინანსური მოგება.

რეალურად კი, ქართული დელეგაციის დაჟინებული მოთხოვნით, მიიღეს სხვა სქემა, სახელდობრ, გერმანულთან ერთად, საქართველოს ჯგუფის პარიტეტული მონაწილეობა, აქციონერულ კაპიტალში; ქართულ ჯგუფს უნდა მისცემოდა ერთ-ერთი (სამიდან) სადირექტორო ვაკანსია მმართველობაში და თავმჯდომარეობა (საბჭოთა წევრთა თანაბარი რაოდენობის დაცვით) სამი აქციონერული საზოგადოების თითოეულ საბჭოში. ერთი სიტყვით გერმანულ ჯგუფს უპირატესობა ეძლეოდა აქტიური ადმინისტრაციის მხრივ, ქართულს კი – ზედამხედველობაში, მონაწილეობა თანაბარი რჩებოდა.

ამ საფუძველზე შემდგარი სამი ხელშეკრულება 12 ივლისს იქნა ხელმოწერილი, ისევე, როგორც განსაკუთრებული შეთანხმება სახალხო მეურნეობის სამინისტროსთან (მინისტრის ამხანაგის დოქტორ გეპერტის სახით) გერმანულ სამრეწველო წრეებს, იმავე საფუძველზე, უფლება ეძლეოდათ ჭიათურაში შესდგომოდნენ „მარგანეცის" ჯერ არარსებული დარგის ექსპლუატაციას, კერძოდ, წყლის ძალის გამოყენებით ფერომანგანუმისა და სხვა შენაერთების გამოდნობას.

იმავე ოქმში შეტანილი იყო შემდეგი პუნქტი: „საქართველოს მთავრობა აღიარებს ამ ხელშეკრულებებს საბოლოოდ მხოლოდ ფინანსური ხელშეკრულებების დადებისა (რომელთა თაობაზე მიმდინარეობს მოლაპარაკება) და საქართველოს რესპულიკასა და გერმანიის იმპერიას შორის პოლიტიკური დამოუკიდებლობის გარკვევის შემდეგ". (Avalishvili, 2011).

„ამ ხელშეკრულებაზე ძირითადი შეთანხმებების შემდეგ, აღინიშნა საზეიმო სადილით, სადაც მასპინძელი იყო მინისტრი ბარონ ფონ-შტეინი. მას ესწრებოდნენ ვიცე – კანცლერი ფონ პაუერი, იმპერიის ფინანსთა მინისტრი და მრავალი სხვა.

ფინანსურ ხელშეკრულებას სესხის თაობაზე გერმანიის უმთავრეს ბანკებთან ხელი საკმაოდ მალე მოვაწერეთ (15 აგვისტოს) ასე რომ, „მარგანეცის ხელშეკრულების" გაფორმება დამოკიდებული იყო მხოლოდ ჩვენი დიპლომატიური კამპანიის შედეგებზე… ე.ი. უპირველს ყოვლისა გერმანიის მიერ ჩვენს ფორმალურ აღიარებაზე.

გერმანელ მრეწველებთან ხელშეკრულებების ხელმოწერის შემდეგ ბერლინში ჩვენი ჩამოსვლის უახლოესი მიზანი მიღწეულად უნდა ჩაგვეთვალა, რადგან ამ „ნედლეულზე" ან სხვა რამეზე ლაპარაკს რაღაც საფუძველი მაინც ჰქონდა, მსოფლიოს ყველაზე გამობრძმედილ მთავრობასთან, ევროპის უძლიერეს საქმის კაცებთან და ყველაზე „თანამედროვე" ბანკებთან.

თეორიულად იგი ჩემი აზრით (იმისათვის ვმუშაობდით ამდენს) საქართველოს ნამდვილად უხსნიდა უცხოეთის კულტურულ კაპიტალთან თანამშრომლობის გზას, რასაც მოჰყვებოდა ბუნებრივი სიმდიდრის ათვისების სწრაფი განვითარება, სამეურნეო ჰორიზონტის გაფართოება, საქმიანი ჩვევების შეთვისება, მუშებისათვის დამატებითი შემოსავლის წყაროს შექმნა… და სხვა."(Avalishvili, 2011).

ამ პერიოდში ბერლინში ხელი მოეწერა ოთხ სპეციალურ ხელშეკრულებას, რომელიც ისევე როგორც სხვა შეთანხმებები საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფოთის პირველი ხელშეკრულების განზრახულობებიდან გამომდინარეობდა. ეს იყო: შავი ქვის, ჭიათურის რკინიგზისა, ფოთის ნავთსადგურისა და 50 მილიონი საგარეო სესხის შესახებ.

ეს ხელშეკრულობანი (გერმანულიდან გაზეთის რედაქციის მიერ თარგმნილი ვერსია) ცალ-ცალკე იქნა დაბეჭდილი გაზეთ „კლდე"-ში.

„საქართველოს მთავრობა, რომლის წარმომადგენლებიც არიან გარეშე საქმეთა მინისტრი აკაკი ჩხენკელი და დელეგაციის წევრები დოქტორი ნ. ნიკოლაძე და დოქტორი თავ. ზურაბ ავალიშვილი, ერთის მხრივ, და გერმანიის სახელმწიფო მდივანი სახელმწიფო სამიწათმოქმედო გამგეობისა მისი ამხანაგის დოქტორი გოპპარტიის პირით მეორეს მხრივ, შეთანხმდნენ შემდეგში იმ ხელშეკრულებათა შესახებ, რომელნიც დადებულია „საქართველო სამარგანეცო სააქციონერო საზოგადოებისა", „ჭიათურის რკინის გზის სააქციონერო საზოგადოებისა" და „ფოთის ნავსადგუ-

რის საექსპლოატაციო სააქციონერო საზოგადოების“ დასაარსებლად საქართველოს მთავრობასა და შემდეგ გერმანულ ფირმათა შორის:

1) „გერმანია ლიუქსემბურგის სამთო მრეწველობისა და სამადნოსააქციონერო საზოგადოება“, რომლის წარმომადგენლები არიან სამთო მრეწველობის დირექტორი ასესორი ი.დ. ესმან ვენცელი,

2) „კრუპპის სააქციონერო საზოგადოების ფირმა“, რომლის წარმომადგენელი არის ასესორი დოქტორი მაქს ვომბერგი,

3) „გელზენკირხენის სამთო-მრეწველობის სააქციონერო საზოგადოება გელზენკირხენი”, რომლის წარმომადგენელია დირექტორი გუგო შაივარი,

4) „სააქციონერო საზოგადოება პამბორნი“ რომლის წარმომადგენელია ფრიზ ტისსანი,

5) „სამთო მრეწველობის და სამადნო სააქციონერო საზოგადოება ებერჰაუზენი“, რომლის წარმომადგენელია დირექტორი ოტტო ჰოლცი, და

6) „კავკასიის სამადნო საზოგადოება ჰამბურგი“ რომლის წარმომადგენელია სიგიზმუნდ ვერენდა.“ (KIde,1918: N6)

ამ ხელშეკრულების თანახმად საქართველოს სახელმწიფოს ექნებოდა სამთო მრეწველობის საჭიროებისა და მიზნებიდან გამომდინარე სახელმწიფოს წილების სარგებლობის და ადგილობრივი კანონების გამოცემის უფლება.

საყურადღებოა ისიც, რომ ამავე ხელშეკრულებაში დარგის შემდგომი განვითარების ფერომარგანეცის და სხვა შენაერთების ადგილზე გადამუშავების უფლებას საქართველოს მთავრობა უპირატესად მისცემდა ზემოთ აღნიშნულ გერმანულ საწარმოებს იმავე საფუძველთა ძალით და წილობრივი მონაწილეობით, რაც მათ გააჩნდათ ქართულ სამარგანეცო საზოგადოებაში.

ამასთან, საქართველოს სამიწათმოქმედო სამინისტრო იტოვებდა საერთო კაპიტალის 40%-ს, ფოთის ნავსადგურის საექსპლოატაციო სააქციონერო საზოგადოებას სამარგანეცო ვაჭრობიდან, აგრეთვე სხვა სამრეწველო და სავაჭრო სანაოსნო საზოგადოებიდან.

ცალკე მუხლად განსაზღვრული იყო ამავე წლის 1-ელ ოქტომბრამდე ბერლინის სამარგანეცო საზოგადოების მიერ შეძენილი, მაგრამ ომის გამო არ გატანილი მარგანეცის ექსპორტირების დაბეგვრის წესი. აღნიშნულია, რომ – ამ მარგანეცის რაოდენობაზე არ ვრცელდება „საქართველოს სააქციონერო საექსპორტო საზოგადოების მონოპოლიური უფლება; იგი შეიძლება გატანილ იქნას დაუბრკოლებლივ ამ საზოგადოების მიერ შემდეგშიაც. ხოლო, მარგანეცი და მარგანეცული კონცენტრატები, რომელიც გაიზიდება ბერლინის სამარგანცო საზოგადოების მიერ 1918 წლის 1 ოქტომბრის შემდეგ, იბეგრება სრულად საქართველოს სახელმწიფოს ყველა იმ გადასახადებით, რომელსაც ახდევინებდენ ქართულ სამარგანცო საზოგადოებას და ფოთის ნავთსადგურის საექსპლოატაციო საზოგადოებას. ასევე გერმანული ფირმები გადაიხდიდენ ფოთის ნავთსადგურის ტერიტორიით და გადატვირთვის მოწყობილობით სარგებლობის დადგენილ გადასახადებს.

ხელშეკრულება ხელმოწერილი იქნა მაგრამ მის ამოქმედებას განსაზღვრული ქონდა ერთი ძირითადი პირობა „საქართველოს მთავრობა სცნობს ამ ხელშეკრულობებს თავისთვის სავალდებულოდ მაშინ, როცა შესდგება შეთანხმება სესხის თაობაზე და როცა გამოირკვევა საქართველოს რესპუბლიკის და გერმანიის იმპერიის პოლიტიკური დამოკიდებულებანი. „აქ იგულისხმება 50 მილიონი მარკის სასესხო ვალდებულება და გერმანიის მიერ დემოკრატიული საქართველოს დე ფაქტო და დე იურე აღიარება.

ამ ხელშეკრულებებით საფუძველი ეყრებოდა პარტნიორულ ეკონომიკურ თანამშრომლობას, რომელიც ორივე ქვეყნისათვის მისაღებ და ხელსაყრელ პრინციპებს ეფუძნებოდა. ფერომანგანუმი უაღრესად მოთხოვნად ნედლეულს წარმოადგენდა გერმანიისათვის და ამ ქვეყნის ცნობილი, მდიდარი კაპიტალის მქონე და თანამედროვე ტექნიკური შესაძლებლობების ფირმების ჩართვა ქართული სამთამადნო მრეწველობაში უაღრესად მომგებიანი იქნებოდა ჩვენი ქვეყნისათვისაც.

ამ წლებში ორ ქვეყანას შორის მოქმედებათა მარტივი ანალიზითაც კარგად სჩანს, რომ გერმანიას საქართველოსთან მიმართებაში საფუძვლიანი სტრატეგიული, ეკონომიკური და პოლიტიკური ინტერესები ამოძრავებდა, ამასთან ეს ინტერესები არ ლახავდა საქართველოს სუვერენიტეტს და არ ეწინააღმდეგებოდა ქართველი ხალხის ეროვნულ მისწრაფებებს, ხელს შეუწყობდა ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას.

გერმანელები არ ჩარეულან საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საშინაო საქმეებში, მათ საქართველოს დამოუკიდებლობის გარანტობა იკისრეს და დანაპირები პატიოსნად შეასრულეს. ამავე დროს გერმანელებს უარი არ უთქვამთ საქართველოს ბუნებრივი და მატერიალური რესურსების გამოყენებაზე, მაგრამ ყოველივე ორმხრივი ინტერესების დაცვით, „ნაცვალგებითა და სათანადო ანაზღაურებით.“

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფინანსთა და ვაჭრობა-მრეწველობის მინისტრი კონსტანტინე კანდელაკი წერდა: „თუ გერმანელებმა ჩვენთან შემოსვლით და აქ ყოფნით იმ დროს რითიმე ისარგებლეს, სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ ყველაფრის ანგარიში რიგიანად გაასწორეს. სხვათა შორის, რესპუბლიკის ფინანსთა სამინისტროსთან შეთანხმებით თავიდანვე დაწესებული პარიტეტი ჩვენი ფულის და გერმანულ მარკას შორის მათი ჩვენში ყოფნის დროს არ შეუცვლიათ და მთელ თავის ხარჯების დასაფარავ ვალუტას მხოლოდ სახელმწიფო საკრედიტო დაწესებულებათა საშუალებით ახურდავებდნენ“. (Kandelaki, 1960: 5).

ფოთის ხელშეკრულების მნიშვნელობაზე საუბრობს თავის ნაშრომში საქართველოს პირველი რესპუბლიკის

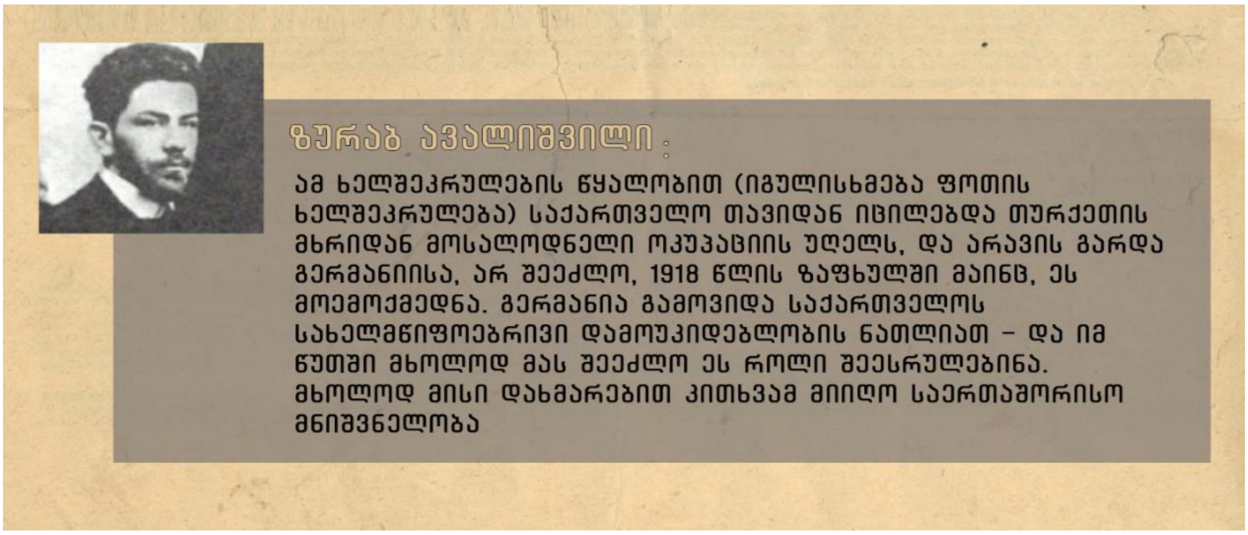

გამოჩენილი დიპლომატი ზურაბ ავალიშვილი და აღნიშავს შემდეგს:“

თუმცა **ამ ხელშეკრულებებს არ ეწერა სრულფასოვანი განხორციელება. 1918 წლის 11 ნოემბერს, გერმანიის რევოლუციის დაწყებიდან ორი დღის შემდეგ გერმანიამ ხელი მოაწერა დაზავებაზე კომპიენთან საფრანგეთში. გერმანიის რევოლუციის შემდეგ დაემხო მონარქია ხოლო ვილჰელმი გაიქცა ნიდერლანდებში. მძლავრ გერმანიის იმპერიას ჩაენაცვლა არასტაბილური, დაუძლურებული – ვაიმარის რესპუბლიკა. ამ მიზეზითა და პირველ მსოფლიო ომში დამარცხების გამო გერმანია იძულებული გახდა გაეწვია სამხედრო ექსპედიცია საქართველოდან. 1919 წლის იანვარში გერმანულმა ჯარებმა საბოლოოდ დატოვეს საქართველო. სამხრეთ კავკასია 1918 წლის ნოემბრის ბოლოდან მოკავშირე სახელმწიფოთა კონტროლქვეშ გადავიდა და რეგიონში ახლა ბრიტანეთის სამხედრო შენაერთები გამოიგზავნა.**

გერმანიისა და საქართველოს ურთიერთობას ორმხრივი ინტერესი განაპირობებდა. ქართველი ერის მოწინავე ინტელიგენციის წარმომადგენლები, მეწარმეობაში და ვაჭრობაში ჩაბმული წრეები კარგად იცნობდნენ თვითმყოფად გერმანულ კულტურას, ამ ქვეყნის მდიდარ და კლასიკად ქცეულ ლიტერატურას, სამეწარმეო და ტექნოლოგიურ სექტორში სხვა მიღწევებს და დიდად აფასებდნენ გერმანელი ერის საუკეთესო თვისებრივ მახასიათებლებს. მაშინ როცა I მსოფლიო ომის დასაწყისიდან, რუსეთი ანტიგერმანულმა ისტერიამ მოიცვა, ქართულ პერიოდულ პრესაში, ჩვენში მოქმედ ლიტერატურულ თუ სხვა გაერთიანებებსა და იდეოლოგიურ დაჯგუფებებსა თუ ინტელიგენტურ სამეწარმეო-კომერციულ საზოგადოებებში პირიქით გერმანოფილური განწყობა და მისწრაფება შეიმჩნეოდა, გერმანიაზე იყო ორიენტირებული და სტრატეგიული თანამშრომლობა ერთნაირად გააჩნდა საქართველოს თითქმის მთელ პოლიტიკურ ელიტას.“ (Avalishvili, 2011).

ამგვარი განწყობილება რუსეთის იმპერიული კოლონიური რეჟიმის სიძულვილმა, დამოუკიდებლობისაკენ ლტოლვამ, ისტორიული მომენტის გამოყენების შესაძლებლობის გააზრების და ამ საქმეში გერმანიის კეთილგანწყობის და დახმარების იმედმა წარმოშვა.

ფოთის ხელშეკრულება იყო არა მარტო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირველი საერთაშორისო ხელშეკრულება, არამედ მან განსაზღვრა ქვეყნის ყველა შემდგომი საერთაშორისო შეთანხმების, მათ შორის სხვა ქვეყნების მხრიდან საქართველოს მიმართ განხორციელებული ესა თუ ის ქმედება ამ ხელშეკრულებიდან გამომდინარეობდა.

ბუნებრივიც იყო, რამდენადაც ფოთის ხელშეკრულებაში, რომელშიც საქართველოსთან ერთად მხარედ – გერმანია იყო წარმოდგენილი და მისი ცალსახა პოზიცია ფიქსირდებოდა, შესაბამისად საყურადღებო, ანგარიშგასაწევი იყო სხვა ქვეყნებისათვის, ხოლო პრაქტიკულად სავალდებულოდ გასათვალისწინებელი გერმანიის მოკავშირეებისათვის.

ამდენად, საქართველოსთვის ამ ხელშეკრულების არსებობა უმნიშვნელოვანეს და დამოუკიდებლობის ნიშნის დამკვიდრების, ქვეყნის დე-ფაქტო და დე-იურე აღიარების, სხვა სახელმწიფოთა მხრიდან ანგარიშგასაწევ პოზიციას წარმოადგენდა.

ამასთან, ხელშეკრულების შინაარსიდან გამომდინარე აშკარად გამოსჭვივის ძლიერი სახელმწიფო – გერმანიის მხრიდან პატარა და სუსტი, ახლადშექმნილი ქვეყნის მიმართ – მხარდაჭერის, დახმარების, პრობლემურ საკითხთა მოგვარების, ხელშეწყობის პოზიცია. მათ შორის ეკონომიკური, სამრეწველო, სავაჭრო, სატრანსპორტო, სამთამდნო, საბიუჯეტო-საფინანსო, მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის და ა.შ. სფეროებში არსებული სირთულეების, კრიზისის დაძლევის, ასევე, ქვეყნის გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური სივრცის ჩამოყალიბებისა და ადგილის განსაზღვრის მიზნით.

ლიტერატურა/REFERENCES

Sakartvelos Respublika (1918). N 11 (In Georgian)
Sakartvelos Respublika (1919). N 4 (In Georgian)
Ertoba (1919). N 60 (In Georgian)
Ertoba (1918). N 119, June 18 (In Georgian)
Klde (1918). N6, October 20 (In Georgian)
Sakhalkho Sakme (1919). July 5 (In Georgian)
Sakartvelo (1918). May 30 (In Georgian)
Sali Klde (1919). May 19 (In Georgian)
Chumburidze, D. (2003). National Liberation Movements of Georgian People at the beginning of XX century 1918 1921. Tbilisi, Edition “Mematiane” (In Georgian)
Kandelaki, K. (1960). Georgian National Economy, Book II, Paris (In Georgian)
Avalishvili, Z. (2011). Independence of Georgia in International Politics 1918-1921. Tbilisi (In Georgian)
Tkeshelashvili, N. (1958). History of Georgian Industry 1860-1920. Tbilisi (In Georgian)
Janelidze, O. (2018). History of Independence of Republic of Georgia. Tbilisi (In Georgian)
Social – political Dictionary (2004). Handbbok, Social Science Centre, Tbilisis, (In Georgian)
History of Georgian Diplomacy (2003). Editor R.Metreveli, Tbilisi: Tbilisi State University Edition (In Georgian)